

Sodobni ekološki terorizem

Mario Domjanič, Bojan Dobovšek

Namen prispevka:

Namen prispevka je predstaviti pojem ekološki terorizem ter problematiko razumevanja različnih definicij, ki ga opredeljujejo. Podobno kot pri pojmu terorizem se tudi pri ekološkem terorizmu, v nadaljevanju eko terorizem, soočimo z velikim številom definicij, ki eko terorizem opredeljujejo v treh oblikah, in sicer kot izraba okolja za teroriziranje, kot teroriziranje okolja ter kot taktiko radikalnih okoljevarstvenikov. Poleg tega skušamo v prispevku ugotoviti, ali je izraz eko terorizem primeren za označevanje aktivnosti radikalnih okoljevarstvenih skupin ali ne.

Metode:

Skozi analizo strokovne literature in intervjujev, opravljenih s slovenskimi strokovnjaki s področja ekologije, okoljske kriminalitete in terorizma, skušamo v članku predstaviti problematiko pojma eko terorizem.

Ugotovitve:

Preučevana tematika je kompleksna in široka ter preiskovalcem predstavlja nov izziv, saj se radikalni okoljevarstveniki povezujejo na način, ki se v določenih segmentih razlikuje od klasičnih terorističnih ali organiziranih kriminalnih skupin. Zaradi tega so v ZDA že sprejeli nekaj specifičnih zakonov, ki konkretno opredeljujejo in določajo zakonsko podlago za procesiranje dejanj eko terorizma, poleg tega pa si preiskovalci pri preiskovanju pomagajo tudi s klasičnimi orodji, kot so geografski informacijski sistem, orodje za določanje specifičnih tarč ter orodja za analizo povezav in analizo socialnih mrež.

Omejitve/uporabnost raziskave:

Pojav eko terorizma v Sloveniji in Evropski uniji je redek, zato je bilo zapleteno najti primerne kompetentne sogovornike, ki bi poznali obravnavano problematiko.

Praktična uporabnost:

Uporabnost je v predstavitvi različnih definicij, ki opredeljujejo pojem eko terorizem, saj je tematika nova in neraziskana. Članek vsebuje osnove za nadaljnje raziskovanje obravnavane problematike.

Izvirnost/pomembnost prispevka:

Slovenska strokovna literatura s področja eko terorizma je dokaj redka. Članek prinaša vpogled v problematiko ter informacije in dilemo o tem, kaj točno pojem eko terorizem predstavlja.

UDK: 343.3/.7:504

Ključne besede: ekološki terorizem, okoljski terorizem, ekološka kriminaliteta, radikalni okoljevarstveniki

Contemporary Ecological Terrorism

Purpose:

Similar to the concept of terrorism, that of ecological terrorism (henceforth eco-terrorism) is captured in a large number of definitions differing in three ways: first, as a use of the environment as a means of terrorizing, second, as a way of terrorizing the environment, and third, as a tactic employed by radical environmentalists. By separating the two concepts, terrorism and environmental terrorism, these three types of definitions of eco-terrorism can be divided between the two concepts, so that the concept of eco-terrorism relates to actions by radical environmentalists.

Design/Methods/Approach:

Numerous scientific articles have been analysed, and interviews with experts in the fields of ecology, environmental crime, and terrorism have been carried out.

Findings:

The topic at hand is complex and broad, representing a new challenge to the investigators because radical environmentalists form networks in a way which, in certain segments or aspects, differs from that of terrorist or organized-crime groups. As a result, the U.S. has already adopted a number of specific laws that concretely define and stipulate the legal grounds for processing acts of eco-terrorism. In addition, the investigators can also apply different conventional tools and methods, such as the geographic information system, a tool for the identification of specific targets, links analysis tools, and social networks analyzing tools.

Research Limitations/Implications:

Cases of eco-terrorism in Slovenia and the EU are rare, so it was difficult to find suitable competent interlocutors to know the issues under discussion.

Practical Implications:

The article presents various definitions of the concept of eco-terrorism, as the topic is relatively new and unexplored. It provides a starting point for further exploration of the issues addressed.

Originality/Value:

Slovenian literature in the field of eco-terrorism is scarce. This paper provides insight into the problems and thereto-related information while shedding light on the dilemma what exactly constitutes the concept of eco-terrorism.

UDC: 343.3/.7:504

Keywords: eco-terrorism, eco-terrorist, environmental terrorism, environmental crime, radical environmentalists.

1 UVOD

Preprostega odgovora na vprašanje, kaj označuje in predstavlja pojem eko terorizem, ni, zato bo pojem v drugem poglavju podrobneje razdelan. Odvisno od zagovornika, ki pojasnjuje pojem, lahko eko terorizem po eni strani označuje ra-

dikalne okoljevarstvene organizacije in skupine, po drugi strani pa naj bi pojem označeval državno oziroma gospodarsko uničevanje in izkoriščanje narave in okolja. Besedno vojno med eno in drugo stranjo izgublajo radikalni okoljevarstveniki, saj s svojimi radikalnimi aktivnostmi sprožajo burne reakcije vlad, predvsem vlade ZDA, ki vidi eko terorizem kot eno največjih nacionalnih nevarnosti ter sprejema zakone in ukrepe za boj proti tako imenovanim eko teroristom (Buell, 2009). Podobno kot pri terorizmu gre tudi pri eko terorizmu za veliko težavo definiranja samega pojma. Težava se pojavi že pri definiranju osnove pojma, torej besede terorizem. Kljub večletnemu trudu strokovnjakov za terorizem še vedno ne obstaja poenotena, generalna definicija (Transnational Terrorism, Security & the Rule of Law, 2008). Terorizem smo na podlagi več različnih definicij, ki so analizirane v nadaljevanju, povzeli kot fizično ali psihično ustrahovanje ali napad na nedolžno civilno prebivalstvo s kakršnim koli namenom vplivanja na vlado ali druge državne institucije za doseganje storilčevih ciljev. Zelo podobno je tudi s pojmom eko terorizem. Definicij je veliko, med njimi pa lahko najdemo tudi povsem različne. Poleg tega se na vprašanje, kaj je eko terorizem, dobi skoraj toliko odgovorov, kot je definicij.

Najbolj pogosto se pojem eko terorizem uporablja za radikalne okoljevarstvene skupine, ki se poslužujejo kaznivih in terorističnih dejanj ter so dokaj nov, moderen pojav, ki je šele dobro v razvoju. Radikalni aktivisti v osnovi izhajajo iz okoljevarstvenih organizacij, kot so Greenpeace, Wilderness Society in podobne. Delijo si enako ideologijo o okolju in naravi, vendar so zaradi nezadovoljstva in neuspeha v nekem trenutku spremenili svojo taktiko iz mirne v radikalno oziroma/ali nasilno. Napade na raziskovalna središča, gradbena in gozdarska podjetja, farme, predelovalnice mesa in živalskih izdelkov ter ne nazadnje tudi ljudi priznavajo in jih javnosti posredujejo preko medijev in interneta, opravičujejo pa jih z izgovorom, da vse to počnejo zaradi reševanja nemočne narave in živali (Liddick, 2006).

Drugo plat pojma eko terorizma pa predstavljajo sami radikalni okoljevarstveniki, ki zagovarjajo svoja dejanja in trdijo, da je izraz eko terorizem plod lastnikov in odvetnikov velikih gospodarskih družb ter vladnih uslužbencev, ki na račun narave žanjejo velike dobičke. Z nastankom izraza eko terorizem so preiskovanje in preganjanje radikalnih okoljevarstvenikov umestili v sklop zakonov, ki preganjajo terorizem. Preiskovalci so tako dobili več pooblastil pri preiskovanju tovrstnih dejanj, radikalnim okoljevarstvenikom posledično grozijo višje kazni, gospodarstveniki in vlade pa so si s tem zaščitili svoje posle in dobičke (Smith, 2008).

Od ustanovitve prve okoljevarstvene organizacije Sierra Club leta 1892 do danes je bilo, kot posledica izkoriščanja živali in narave, ustanovljenih mnogo različnih okoljevarstvenih organizacij in skupin. Z rastjo okoljevarstvenega gibanja se je sčasoma začel tudi razvoj okoljevarstvenikov in njihovih taktik, ki so postajale vse bolj radikalne. Sčasoma so se radikalne veje ločile od osnovnih organizacij in nadaljevale svojo »eko teroristično« pot z nasiljem in agresijo. Čeprav se eko teroristi razlikujejo od tradicionalnih teroristov, lahko vladam, podjetjem in splošni populaciji po vsem svetu povzročijo veliko težav in stroškov (Hoek, 2010; Met-scher, 2005).

V nadaljevanju prispevka bomo opredelili pojem eko terorizem, katerega, kot že omenjeno, definicija ni povsem jasna. Predstavili bomo tudi značilnosti in delovanje radikalnih okoljevarstvenikov, katere lahko nekdo vidi kot ekološke teroriste in drugi kot borce proti ekološkemu terorju. Poleg osnovne predstavitve in definiranja pojma pa bomo v prispevku predstavili preiskovanje in preprečevanje omenjene problematike ter v zadnjem delu analizo opravljenih intervjujev z različnimi strokovnjaki s področja terorizma, ekološke kriminalitete in ekologije.

2 DEFINIRANJE POJMA EKO TERORIZEM

Nekateri strokovnjaki (Berkowicz, 2011; Omelchenko, 2011; Potter, 2009) ločujejo pojem eko terorizem od pojma okoljski terorizem, tako da eko terorizem uporabljajo kot pojem, ki opredeljuje radikalne okoljevarstvenike, in okoljski terorizem kot uničevanje narave s strani vojsk, držav, podjetij ali ljudi.

Na grobo lahko eko terorizem ločimo v tri oblike, s tem da se v prvi in drugi obliki definicije bolj nanašajo na okoljski terorizem, v tretji obliki pa se definicije nanašajo na eko terorizem:

1. izkoriščanje okolja za teroriziranje;
2. teroriziranje okolja;
3. teroriziranje kot okoljevarstvena taktika (Potter, 2009).

Uporaba izraza eko terorizem oziroma razvrščanje le-tega v eno od naštetih treh oblik je odvisna od tega, kdo in na kakšen način uporablja oziroma grozi, da bo uporabil nasilje za doseganje nekih ciljev.

2.1 Izkoriščanje okolja za teroriziranje

To obliko eko terorizma lahko razdelimo na dve področji. Pri prvem gre za izvajanje terorističnih dejanj za doseg političnih, verskih, ideoloških ali kakšnih drugih ciljev preko določenih taktik izrabe bioloških snovi ali uničevanja naravnih dobrin. Na primer kot eko terorizem bi lahko obravnavali napad z antraksom, zastrupitev vodnih virov, uničenje objektov za proizvodnjo ali distribucijo električne energije in podobno.

V drugem področju pa gre za tako imenovano okoljsko bojevanje. Pri tem gre za namerno uničenje, izkoriščanje ali izrabljanje okolja kot taktika bojevanja v času oboroženih spopadov, kot na primer uporaba agensa Orange v Vietnamski vojni, pri čemer je ameriška vojska s herbicidnimi mešanici uničevala rastline v vietnamskih džunglah (Berkowicz, 2011). Drug primer te oblike eko terorizma je eno največjih razlitij nafte, ki jo je povzročila iraška vojska v Perzijskem zalivu in Kuvajtu med zalivsko vojno. V pol leta je iraška vojska po ukazu Sadama Huseina namerno povzročila izlitje več kot 900 milijonov litrov nafte. Pri tem so onesnažili več kot 700 kilometrov obale in 49 kvadratnih kilometrov kopna (Kostreba, 1999).

Pri izkoriščanju okolja za teroriziranje gre po navadi za teroristični napad neke teroristične skupine ali velike posege neke države za doseganje vojaških ali političnih ciljev oziroma za onesposabljanje oziroma uničenje nasprotnika ali druge države, kar lahko imenujemo tudi okoljski terorizem.

2.2 Teroriziranje okolja

Pri tej obliki lahko govorimo o povezavi pojmov ekološka kriminaliteta (pri čemer govorimo o pravno opredeljenih kaznivih dejanjih, družbeno nesprejemljivih dejanjih zoper naravo in o pretiranem, neopravičenem izkoriščanju naravnih dobrin in okolja) in eko terorizem. Gre za pretirano in nelegalno izkoriščanje naravnih dobrin in okolja. Gre tako rekoč za obsežno ekološko kriminaliteto, ki jo naravovarstveniki imenujejo »eko terorizem« držav in velikih gospodarskih korporacij, strokovnjaki pa to obliko poimenujejo okoljski terorizem (Potter, 2009).

Najbolj pogost primer pri tej obliki okoljskega terorizma je trgovanje z odpadki in nevarnimi snovmi. Podjetja in korporacije iz razvitih držav svoje odpadke nemalokrat z državno pomočjo izvozijo v države tretjega sveta. V današnjem času je zaradi strogih nadzorov in predpisov tega manj in so v to vpletene kriminalne združbe, v preteklosti pa so podjetja to pogosteje izvajala celo ob pomoči državnih organov. Znanih je več primerov odlaganja in skladiščenja strupenih odpadkov v državah tretjega sveta, saj to za podjetje lahko pomeni tudi do desetkrat manjši strošek in posledično večje dobičke. Tako je na primer 1988. leta norveško podjetje iz Filadelfije v Gvinejo pripeljalo 15.000 ton toksičnega pepela in ga skušalo prodati kot material za izdelavo opek. K sreči so norveški preiskovalni organi odkrili nelegalne aktivnosti in preprečili to dejanje (Liddick, 2011).

2.3 Teroriziranje kot okoljevarstvena taktika

Pri tej obliki gre za nasilna oziroma kazniva dejanja radikalnih posameznikov in skupin oziroma organizacij iz okoljevarstvenih krogov, ki skušajo s povzročanjem materialne škode ali ogrožanja oziroma napadanja ljudi preprečiti aktivnosti podjetij ali države, ki po njihovem mnenju škodujejo okolju. FBI definira eko terorizem kot »uporabo ali grožnjo z uporabo nasilja kriminalne narave proti nedolžnim žrtvam ali premoženju s strani okoljsko usmerjenih, subnacionalnih skupin, iz okoljsko-političnih razlogov ali z napadi simbolične narave, usmerjenih na nedolžno populacijo« (Federal Bureau of Investigation, 2003).

Tudi v enem od mnogih protiterorističnih zakonov, ki so bili predlagani in sprejeti v ZDA po terorističnih napadih 11. 9. leta 2001, »The terrorism act« iz leta 2003, najdemo definicijo eko terorista. Po tem zakonu je eko terorist tisti, ki namerano uničuje lastnino drugega z namenom vplivanja na javnost, da bi ta vplivala na tiste, katerih aktivnosti se štejejo kot okolju škodljive. Omenjeni akt je bil v senatu ZDA večkrat obravnavan, vendar uradno ni bil nikoli sprejet (Hoek, 2010).

Berkowicz v članku navaja več definicij eko terorizma različnih avtorjev. Tako definira eko terorizem po Vanderheidnu kot nelegalne taktike radikalnih okoljevarstvenih skupin, ki poskušajo tarčam, običajno podjetjem, ki povzročajo veliko okoljsko škodo, nanesti ekonomsko in materialno škodo, vendar pri tem fizično ne napadajo ljudi. V nadaljevanju navaja definicijo po Amsterju, ki pravi, da je eko terorizem odpor proti uničevanju naravne raznolikosti in divjega življenja. Nasilna dejanja nikoli niso usmerjena proti ljudem ali drugim živim bitjem, ampak je njihov namen uničiti stroje, orodje in opremo, ki uničujejo naravo (Berkowicz, 2011).

Prvi dve omenjeni obliki, izkoriščanje okolja za teroriziranje in teroriziranje okolja, lahko definiramo tudi kot okoljski terorizem, katerega dejavnosti imajo v večini primerov dolgoročni vpliv na okolje. Pri okoljskem terorizmu gre za kršene koli nelegalen oziroma nedovoljen, obsežen poseg v naravo in okolje z namenom ustvarjanja dobička, pri čemer gre po navadi za teroriziranje okolja, ali z namenom terorističnega dejanja z izrabo okolja. Z nedovoljenim odlaganjem odpadkov, namernim izpustom olja v morje, s terorističnim napadom s kemičnim ali biološkim agensom, uničenjem jezua ali nekim podobnim dejanjem je povzročena škoda na okolju in naravi zelo obsežna, odpravljanje posledic pa dolgotrajno. Pri eko terorizmu pa gre za nedovoljene dejavnosti in napade lokalne narave. Tarča napada je lahko na primer točno določen laboratorij, živalska farma, industrijski objekt ali oseba. Pri tovrstnih napadih so posledice lokalizirane na konkretno tarčo ali žrtev napada, odpravljanje posledic napada pa običajno kratkotrajno. Ključna razlika med prvima dvema, torej okoljskim terorizmom, in zadnjo obliko, torej eko terorizmom, je, da ima eko terorizem bolj kratkoročne in lokalne posledice, medtem ko ima okoljski terorizem bolj dolgoročne in regionalne oziroma lahko celo globalne posledice. Pri okoljskem terorizmu gre za izkoriščanje narave in okolja le kot sredstvo za doseganje ciljev, medtem ko ideologija eko teroristov sloni na reševanju narave in čistem okolju (Berkowicz, 2011).

Obstaja več različnih definicij, ki eko terorizem pomensko drugače opredeljujejo. Ključni vprašani pri definiranju pojma eko terorizma sta: »Kaj pojem eko terorizem dejansko opredeljuje?« ter »Ali sta pojma ekološki terorizem (angl. ecological terrorism) in okoljski terorizem (angl. environmental terrorism) pomensko različna?«. Kot je razvidno iz omenjenih oblik, ki pomensko razdeljujejo eko terorizem, vse tri vsebujejo neko vrsto terorja, kar pomeni, da imajo določen element terorizma. Definicija, in posledično umeščanje pojma v posamezno obliko, pa je odvisna od zagovornika in njegovega političnega prepričanja oziroma ideologije ter od tega, kaj želi z definicijo eko terorizma doseči. Nekateri avtorji skušajo bolj specifično opredeliti eko terorizem s tem, da ga ločijo od okoljskega terorizma, medtem ko drugi besedi okoljski in ekološki ne razlikujejo. Podobno kot pri definiranju terorizma tudi pri eko terorizmu ni enotne definicije in jo bo tudi zelo težko določiti, ne samo zaradi pogleda »za nekoga terorist, za drugega borec za pravice oziroma svobodo«, ampak tudi zaradi opredeljevanj povsem različnih nelegalnih, kaznivih ali nelegitimnih dejanj kot eko terorizem.

Zaradi lažje določitve razumevanja pojma eko terorizma bomo v nadaljevanju upoštevali delitev na eko terorizem in okoljski terorizem. Pri »okoljskem terorizmu« so dejanja načeloma obsojana z vseh strani. Po navadi se obravnavajo kot vojni zločini, klasična teroristična dejanja ali kriminalna dejanja. Eko terorizem radikalnih okoljevarstvenikov pa je nova tematika, katere definicija je še posebej nejasna, ravno tako pa njihova dejanja določen del družbe in celo nekatere države odobravajo, kar pa je sicer značilno tudi za tradicionalni terorizem. Pomemben element vseh dejanj, ki jih izvajajo radikalne okoljevarstvene skupine, je enak kot pri terorizmu, in to je psihološki učinek na širšo populacijo, preko katere vplivajo na vlado ali velike korporacije. Stopnja in količina nasilja, ki ga izvajajo radikalne okoljevarstvene skupine, je sicer majhna v primerjavi z nasiljem, ki ga izvajajo politični ali verski teroristi, dejstvo pa je, da radikalni okoljevarstveniki za doseg

svojih ciljev z izvajanjem kaznivih dejanj delujejo izven demokratičnega sistema (Long, 2004). Zaradi neuspeha oziroma zaradi ne dovolj hitrega uspeha tradicionalnih metod okoljevarstvenikov se nezadovoljni aktivisti pogosto odcepijo od okoljevarstvenih skupin in ustvarijo nove, bolj ekstremne skupine. V zadnjem času okoljevarstvene organizacije in posamezniki za doseg svojih ciljev uporabljajo vse bolj radikalna sredstva, kar posledično pomeni, da predstavljajo tudi vse večjo nevarnost. S svojimi kriminalnimi dejanji ustrahujejo in napadajo ljudi ter uničujejo lastnino države in podjetij, ki po njihovem prepričanju škodujejo naravi ali živalim. Zaradi določenih elementov, ki jih zajema taktika radikalnih okoljevarstvenikov, se v določenih pogledih njihova dejanja enačijo s terorizmom, zato tudi izraz eko terorizem.

3 EKO TERORIZEM KOT TAKTIKA RADIKALNIH OKOLJEVARSTVENIKOV

Eko terorizem je zelo sporna tematika. V prvi vrsti zaradi vseh definicij, ki obstajajo, in zaradi oblik, kaj vse lahko štejemo kot eko terorizem. Če pa se osredotočimo samo na radikalne okoljevarstvenike, ki jih povezujejo z eko terorizmom, pa na spornost tematike kaže tudi pogosto slišani citat »za nekoga terorist, za drugega borec za svobodo«, ki še posebej velja za eko terorizem. Okoljevarstveniki ter borci za pravice rastlin in živali pravijo, da izvajajo »direktno akcijo« za pomoč in reševanje okolja, ne glede na sredstva, medtem ko jih napadane vlade in podjetja označujejo kot eko teroriste (Liddick, 2006).

Dober primer, kako je lahko nekdo iz ene perspektive viden kot terorist in iz druge kot borec za živali in naravo, je Paul Watson s svojo skupino, ki delujejo kot Sea Shepherd Conservation Society (v nadaljevanju SSCS). Watson, ki je bil eden od soustanoviteljev skupine Greenpeace, je bil iz Greenpeace izključen 1977. leta. Razlog za izločitev je bil, po mnenju voditeljev Greenpeacea, njegovo nasilno dejanje med mirnimi protesti, ko je pobral in v morje zalučal kij enega od lovcev na tjunlje. Takoj po izločitvi leta 1977 je Watson ustanovil Earth Force Society, katere glavni cilj je bil zaustaviti lov na kite in tjunlje. Leta 1979 je Earth Force Society kupila svojo prvo ladjo, ki so jo poimenovali Sea Shepherd. Isto leto je Watson izvedel svojo prvo akcijo in prestopil mejo med okoljevarstvenikom in eko teroristom. Z ladjo Sea Shepherd se je zaletel v japonsko ladjo kitolovko Sierra in jo močno poškodoval ter ogrozil njeno posadko. Sierra se je umaknila v pristanišče, vendar je nikoli niso uspeli popraviti. Kmalu po incidentu na morju je bila na Sierra, ki so jo popravljali, postavljena bomba, ki je eksplodirala in ladjo poškodovala tako močno, da se je v desetih minutah potopila. Odgovornost za bombni napad in potopitev Sierra je prevzela Earth Force Society, ki se je kasneje leta 1981 preimenovala v Sea Shepherd Conservation Society (Hoek, 2010).

Watson s svojimi dejanji nemalokrat ogroža zdravje in življenje tako svoje posadke kot tudi tistih ljudi, ki so na napadenih ladjah. Na to kaže že potopitev ladje Sierra ter trčenje ali poškodovanje še vsaj devetih ladij, za katere je odgovornost prevzela organizacija Sea Shepherd Conservation Society. Podoben primer je tudi trčenje motornega čolna z ladje Sea Shepherd v japonski čoln s harpunami

za lovljenje kitov leta 2010. Motorni čoln ladje Sea Shepherd je bil uničen in je potonil, pri trčenju pa je bil močno poškodovan eden izmed članov posadke Sea Shepherd. Watson se s pripadniki SSCS sicer res bori proti nelegalnemu lovu na kite in tjunlje, kar mnogi vidijo kot reševanje morskih živali in narave, vendar pa jih zaradi njihovih dejanj, s katerimi nemalokrat povzročijo veliko škode, nekatera podjetja in države vidijo kot kriminalce in eko teroriste.

3.1 Značilnosti radikalnih okoljevarstvenih skupin

Radikalne okoljevarstvene skupine, kot so ALF¹, SSCS², Earth First!³, ELF⁴ in podobne, nemalokrat s svojimi dejanji hodijo po tanki meji med terorizmom in kriminalom. Če pogledamo elemente, ki jih mora zajemati teroristično dejanje po Kharlamovi, vidimo, da bi omenjene skupine le pogojno lahko umestili v krog teroristov. Vendar pa je debata v strokovnih krogih zelo vroča in odprta (Kharlamova, 2011).

Chrystal Mancuso-Smith pojasnjuje večnamensko vlogo eko teroristov. Kot prvo je namen eko teroristov, da s svojimi nasilnimi in uničevalnimi dejanji bistvo okoljevarstva postavijo v ospredje in vzbudijo pozornost javnosti. Kot drugo eko teroristi upajo, da bodo s povzročanjem strahu in materialne škode prestrašili posameznike, organizacije, podjetja in vlade, ki s svojimi dejanji kakor koli škodujejo okolju. Poleg tega je končni in glavni namen eko teroristov povzročanje materialne škode in preprečevanje delovanja tistih, ki škodujejo okolju. Ter ne nazadnje, podobno kot tradicionalni teroristi, tudi eko teroristi hitro prevzamejo zasluge in odgovornost za incidente (Hoek, 2010).

- 1 ALF – Animal Liberation Front – Pripadniki se zavzemajo za pravice živali ter nasprotujejo vsem oblikam raziskav na živalih in grobemu ravnanju z živalmi. Njihov cilj je reševanje živali iz okolij, v katerih so po njihovem mnenju zlorabljene. S svojimi dejanji povzročajo ekonomsko škodo vsem, ki na kakršen koli način izkoriščajo živali (Best in Nocella, 2005). Organizaciji ELF in ALF sta v zadnjih desetih letih skupaj povzročili za več 100 milijonov dolarjev škode. Skupni napadi aktivistov ELF in ALF so zelo uspešni, njihove tarče pa so v večini primerov državne ustanove in njihovi objekti (npr. urad za upravljanje z zemljišči, gozdna industrija ZDA, univerzitetni laboratoriji in podobno). Nemalokrat so žrtve njihovih napadov tudi gradbena podjetja, gozdarska podjetja ter trgovci terenskih vozil (Long, 2004).
- 2 SSCS – Sea Shepherd Conservation Society – Organizacijo je ustanovil bivši pripadnik Greenpeace Paul Watson. Skupaj s pripadniki SSCS in floto različnih ladij skušajo na različne nasilne in ne nasilne načine zaščititi morske živali. Njihove tarče napadov so predvsem lovci na kite, tjunlje ter morske leve.
- 3 Earth First! – Organizacija je bila ustanovljena z namenom zaščititi ameriške gozdove pred pretiranim izkoriščanjem. S sabotažami, ekotazažami (»tree spiking«, »tree sitting«) in civilno nepokorščino so gozdarskim in gradbenim podjetjem preprečevali posek gozdov. Najbolj radikalni okoljevarstveniki so se ločili in ustanovili ELF (Keller, 2008).
- 4 ELF – Earth Liberation Front – Organizacija je nastala po modelu ALF. Njihov cilj je nanašanje finančne in gospodarske škode podjetjem, državam in organizacijam, ki po njihovem mnenju kakor koli ali s čimer koli škodujejo naravi in okolju. ELF je najbolj aktivna okoljevarstvena organizacija v ZDA na področju izvajanja »direktnih akcij«, vandalizma in kaznivih dejanj. Poslužujejo se različnih taktik, od uničevanja do požigov, uporabili pa so tudi že eksploziv in improvizirane bombe (Long, 2004).

3.1.1 Organiziranost radikalnih okoljevarstvenih skupin

Za razliko od klasičnih terorističnih skupin, ki naj bi imele strogo hierarhijo in točno določeno linijo vodenja in poveljevanja, radikalni okoljevarstveniki oziroma eko teroristi niso preveč dobro organizirani. Nemalokrat se celo zgodi, da med posamezniki in skupinami, ki izvajajo kriminalna dejanja, ni skupne rdeče niti. Ideja je enaka, vendar nemalokrat nimajo enakega cilja, kaj dejansko želijo doseči s svojimi dejanji (Liddick, 2006).

Radikalni aktivisti delujejo znotraj anonimnih celic, ki niso geografsko omejene in v katere je običajno preiskovalcem zelo težko prodreti. Da nekdo postane pripadnik eko terorističnega gibanja oziroma radikalne okoljevarstvene skupine, mora preprosto podpirati njihovo idejo in izvajati kazniva dejanja v njenem imenu z namenom zaščite okolja in živali (The Inkerman Group, 2007). Celice so povsem samostojne in delujejo neodvisno od matične organizacije. Člani celic so zaradi varnostnih razlogov anonimni in med posameznimi celicami ni komunikacije. Zaradi anonimnosti in samostojnosti posameznikov so njihova dejanja močno odvisna od vidnih članov organizacije oziroma skupine, ki jim zagotavljajo podporo, usmeritve in seveda zelo pomembno propagando (Liddick, 2006). Vidni člani okoljevarstvenih skupin so ključni element za doseg cilja, ki se ga skuša doseči s kriminalnimi dejanji. Vidni oziroma javni sektor skupin so neke vrste politično krilo, ki je zadolženo, da po nasilnih napadih pride do političnih sprememb (Liddick, 2006).

3.1.2 Taktika in tarče radikalnih okoljevarstvenih skupin

Pomemben element vseh dejanj, ki jih izvajajo radikalne okoljevarstvene skupine, je enak kot pri terorizmu, in to je psihološki učinek na širšo populacijo, preko katere vplivajo na vlado ali velike korporacije. Stopnja in količina nasilja, ki ga izvajajo radikalne okoljevarstvene skupine, je sicer majhna v primerjavi z nasiljem, ki ga izvajajo politični ali verski teroristi, dejstvo pa je, da radikalni okoljevarstveniki za doseg svojih ciljev z izvajanjem kaznivih dejanj delujejo izven demokratičnega sistema (Long, 2004). V njihovem boju za okolje in živali mediji igrajo pomembno vlogo in so ključni za doseg ciljev vseh okoljevarstvenih organizacij, radikalnih pa še posebej. Mediji velikokrat s pozitivno interpretacijo dogodka sprožijo debato v širši množici in v strokovnih krogih, ali je za doseg zaščite okolja in živali upravičeno uporabljati tudi nasilno taktiko in izvajati kazniva dejanja (Liddick, 2006).

Vprašanja o tem, katera nasilna in kazniva dejanja so moralno dovoljena in katera so sporna v doseganju ciljev radikalnih okoljevarstvenikov, se pojavljajo tudi znotraj organizacij. Nekatere skupine zagovarjajo, da je dovoljeno samo uničevanje lastnine, kakršno koli ogrožanje ali napadanje ljudi pa je absolutno nedovoljeno. Spet drugi trdijo, da je za doseganje njihovega cilja, torej zaščite okolja in živali, dovoljeno posegati po kakršnih koli sredstvih, le da bodo uspešna (Liddick, 2006).

Liddick (2006: 72) je kazniva dejanja radikalnih okoljevarstvenikov razdelil v štiri skupine:

1. TIP I – manjša kazniva dejanja, ki ne povzročijo škode oziroma je škoda zelo majhna (do 10.000 USD), in ni nikakršnega ogrožanja ljudi.
2. TIP II – kazniva dejanja, pri katerih gre za veliko materialno škodo, vključno s požigi in manjšimi eksplozijami (nad 10.000 USD), vendar pri tem ni namena poškodovanja ljudi, obstaja pa posredna grožnja fizičnih poškodb ljudi.
3. TIP III – direktna grožnja ljudem, vključno z manjšimi fizičnimi napadi, brez resnih fizičnih poškodb.
4. TIP IV – fizični napad na osebo, pri katerem pride do fizičnih poškodb oziroma želijo napadalci fizično poškodovati napadeno osebo.

Posamezna kazniva dejanja po skupinah so predstavljena v tabeli 1.

<p>TIP I</p> <ul style="list-style-type: none"> • civilna nepokorščina • nedovoljen vstop na posest • protestiranje brez dovoljenja • osvobajanje ujetih živali • obešanje transparentov • blokiranje drvarskih poti • »tree sitting« • grafitiranje • onesposabljanje ključavnic • razbijanje oken 	<p>TIP II</p> <ul style="list-style-type: none"> • uničevanje drvarske opreme • požiganje terenskih vozil • požiganje raziskovalnih laboratorijev • »tree spiking« • obsežno osvobajanje ujetih živali • uporaba molotovk • uporaba zažigalnih naprav
<p>TIP III</p> <ul style="list-style-type: none"> • grožnje preko elektronske pošte • lažne bombne grožnje • telefonsko nadlegovanje in grožnje • pisemske pošiljke z britvicami • objavljane osebnih finančnih podatkov • demonstriranje na zasebnem posestvu • grafitiranje zasebnih posestev • polivanje ljudi z barvo • obmetavanje ljudi z gnilo hrano • postavljanje mrtvih živali pred vrata zasebnih hiš 	<p>TIP IV</p> <ul style="list-style-type: none"> • fizični napad, pretepanje • umor • bombni napad • napad s fizičnimi poškodbami • napad, katerega namen je povzročitev fizičnih poškodb <p>Lahko tudi:</p> <ul style="list-style-type: none"> • biološki napadi • zastrupljanje vodnih rezervoarjev

Tabela 1:
Vrste kaznivih dejanj
(vir: Liddick, 2006: 73)

Svojo taktiko eko teroristi prilagajajo glede na tarčo, ki jo izberejo za svoj napad. Eko militantne skupine in posamezniki napadajo tako vladne in nevladne ustanove ter urade kot tudi zasebna podjetja in posameznike. Njihove potencialne tarče so vsi, ki so kakor koli vpleteni ali imajo koristi od aktivnosti, škodujejo živalim in okolju. Primarne tarče radikalnih okoljevarstvenikov so podjetja, ustanove, organizacije in posamezniki, ki neposredno izkoriščajo živali ter škodujejo okolju.

Najbolj pogoste primarne tarče militantnih okoljevarstvenikov so:

- urbanistična in gradbena podjetja ter posamezniki,
- podjetja in posamezniki iz gozdarske industrije,
- proizvajalci in trgovci športno-terenskih vozil,
- podjetja in posamezniki, kakor koli povezani s proizvodnjo, prodajo in distribucijo živalskih produktov (usnjarska, mesna, volnarska, ribja industrija),
- živalske raziskovalne ustanove in njihovi zaposleni,
- podjetja in univerze, ki se ukvarjajo z genetskim inženiringom,
- različne živalske farme in zavetišča, ki izvajajo poizkuse na živalih, ter njihovi zaposleni,
- lovski klubi in zveze,
- vladne ustanove, razna ministrstva, uradi in institucije s področja kmetijstva, gozdarstva, prehrane in drugo (Helios Global, 2008).

Sekundarne tarče radikalnih okoljevarstvenikov pa so podjetja in organizacije, ki so s primarnimi tarčami kakor koli povezane ali z njimi poslovno sodelujejo. Z izsiljevanji, grožnjami in napadi na sekundarne tarče skušajo aktivisti primarnim tarčam uničiti poslovne odnose oziroma ustrahujejo njihove poslovne partnerje (Helios Global, 2008).

Zaradi neuspeha oziroma zaradi ne dovolj hitrega uspeha tradicionalnih metod okoljevarstvenikov so se nezadovoljni aktivisti odcepili od okoljevarstvenih skupin in ustvarili nove, bolj ekstremne skupine. Progresivna radikalizacija okoljevarstvenih skupin se je pričela v Veliki Britaniji in se hitro razširila v ZDA ter kasneje tudi drugod po svetu. S svojimi kriminalnimi dejanji ustrahujejo in napadajo ljudi ter uničujejo lastnino države in podjetij, ki po njihovem prepričanju škodujejo naravi ali živalim. Zaradi določenih elementov, ki jih zajema taktika radikalnih okoljevarstvenikov, se v določenih pogledih njihova dejanja enačijo s terorizmom, zato tudi izraz eko terorizem.

4 PREISKOVANJE IN PREPREČEVANJE EKO TERORIZMA

Preiskovanje in preganjanje eko terorizma je v ZDA vroča tema, saj so ameriški organi pregona najbolj aktivni na področju domačega terorizma, kamor uvrščajo tudi eko terorizem. Domači terorizem je problem, ki ga v ZDA obravnavajo na zvezni ravni, zato za obravnavanje eko terorističnih dejanj upoštevajo na zvezni ravni sprejeto protiteroristično zakonodajo:

- Law against tree spiking (1988) – Napisan in sprejet kot odgovor na aktivnosti radikalnih aktivistov skupine Earth First!. Zakonu Drug Act of 1988 so dodali še amandma, ki je prepovedoval in kazensko obravnaval aktivnost »tree spiking«.
- Animal enterprise protection act of 1992 (v nadaljevanju AEPA) – Sprejet je bil kot odgovor na vse pogostejše napade radikalnih okoljevarstvenikov na zasebna, gospodarska in državna podjetja ter ustanove, ki pri svojem delu uporabljajo živali v izobraževalne ali raziskovalne namene,

za predelavo v hrano, v kmetijstvu, usnjarstvu in podobno. V njem so zapisali, da se kot zvezno kaznivo dejanje obravnava vsakršen napad, vandalizem, kraja ali oviranje dela oziroma proizvodnje, ki povzroči omenjenim podjetjem kakršno koli materialno škodo višjo od 10.000 dolarjev ali telesne poškodbe zaposlenih ali lastnikov.

- Antiterrorism and effective death penalty act of 1996 – Zakon se nanaša na vsa teroristična dejanja. Tako se po členih iz tega zakona kaznuje tudi radikalne okoljevarstvenike, ki s svojimi dejanji povzročijo eno ali več smrtnih žrtev. Zakon predvideva stroge kazni tudi za osebe, ki bi storilec nudile usposabljanje ali osebje za teroristična dejanja.
- USA patriot act of 2001 (Uniting and Strengthening America by Providing Appropriate Tools Required to Intercept and Obstruct Terrorism Act of 2001) – Zakon je bil sprejet po terorističnih napadih na ZDA septembra 2001 z namenom preprečevati in kaznovati teroristična dejanja v ZDA in po svetu, izboljšati preiskovalna orodja, taktike in metodo organov pregona ter preprečevati pranje denarja. Eko terorizem se po tem zakonu preganja v poglavjih, ki opredeljujejo domači terorizem (Long, 2004).
- Animal enterprise terrorism act of 2006 (v nadaljevanju AETA) – Zakon je nadomestil AEPA in je zveznim oblastem razširil pooblastila za preiskovanje in boj proti eko terorističnim skupinam. AETA dopolnjuje zvezne kazenske predpise in določa kazniva dejanja poškodovanja ali zaviranja zasebnih, gospodarskih ali državnih podjetij in ustanov, ki pri svojem delu uporabljajo živali v izobraževalne ali raziskovalne namene, za predelavo v hrano, v kmetijstvu, usnjarstvu in podobno; uničevanja zasebne lastnine teh podjetij in osebne lastnine posameznikov, povezanih s temi podjetji, ter kakršne koli psihične ali fizične grožnje, grožnje s smrtjo ali resne fizične poškodbe posameznikov, povezanih s temi podjetji. Poleg tega je v AETA za razliko od AEPA kazniv tudi poizkus storitve prepovedanega dejanja in ne samo uspešno izvedeno dejanje, močno pa so se tudi povečale denarne in zaporne kazni za storjena dejanja (Bjelopera, 2012).

Za preprečevanje eko terorizma preiskovalci uporabljajo tradicionalne protiteroristične ukrepe, kot so zbiranje obveščevalnih podatkov (Open Source Intelligence, Image Intelligence in drugo) ter obdelava le-teh in preiskave že znanih storilcev ter osumljenih radikalnih okoljevarstvenikov. Po kaznivem dejanju, ki ga uvrščajo v sklop eko terorističnih dejanj, pa preiskovalci dejanje preiskujejo s klasičnimi kriminalističnimi taktikami in preiskovalnimi metodami (Deshpande in Howard, 2012). Kritiki boja proti eko terorizmu trdijo, da organi pregona pretiravajo in da je nevarnost s strani radikalnih okoljevarstvenikov preveč napihnjena ter da vlada s pregonom tako imenovanih eko teroristov pri ljudeh ustvarja »zeleni strah«. Enačenje kaznivih dejanj, kot sta vandalizem in uničevanje lastnine, s terorizmom je nesmisel in pretiravanje, radikalni okoljevarstveniki pa si ne zaslužijo etikete teroristov (Bjelopera, 2012).

V Evropski uniji do zdaj radikalni okoljevarstveniki še niso bili prav posebej aktivni. V Veliki Britaniji je sicer bilo zabeleženih nekaj napadov radikalnih okoljevarstvenikov, vendar so jih tam obravnavali kot posamezna kazniva dejanja.

Eko terorizem v obliki radikalnih okoljevarstvenih organizacij v EU ne predstavlja posebne nevarnosti, zaradi tega na tem področju ni sprejeta nikakršna posebna zakonodaja, ki bi obravnavala to problematiko. Ravno tako ni zaslediti, da bi katera od držav članic EU individualno sprejela pravni akt, s katerim bi predpisali posebno obravnavanje dejanj radikalnih okoljevarstvenikov v smislu eko terorizma.

4.1 Orodja za preiskovanje in preprečevanje eko terorizma

Pri preiskovanju radikalnih okoljevarstvenih skupin in aktivistov preiskovalci uporabljajo klasične preiskovalne metode in tehnike, vendar pa je samo preiskovanje tega področja zelo zapleteno, saj so aktivisti precej nepovezani, nastopajo anonimno ter po navadi niti javne osebe radikalnih skupin ne poznajo identitete aktivistov. Pri preiskovanju je ključna uporaba zanesljivih informatorjev, ki uspejo preiskovalcem pridobiti podatke o načinu storitve, storilcih, določenih nabavah sredstev in podobno. Pri združevanju in analiziranju podatkov si organi pregona pomagajo z orodji, ki so jim v pomoč tudi pri preiskovanju klasičnih terorističnih dejanj, kot so orodja za analizo povezav in analizo socialnih mrež, geografski informacijski sistemi ter orodja za določanje specifičnih tarč (Deshpande in Howard, 2012).

4.2 Primer Operacija Backfire

Operacijo Backfire so organi pregona izvedli z namenom razkritja in zaježitve grožnje, ki jo je s svojimi kaznivimi dejanji predstavljala ena od neznanih radikalnih okoljevarstvenih skupin. Različne pripadnike skupine z imenom »Družina« (angl. The Family) so v obdobju šestih let, v petih zveznih državah na severozahodu ZDA, povezali z dvajsetimi kaznivimi dejanji, s katerimi so povzročili več kot 40 milijonov dolarjev škode in uničili številna podjetja. Skupina se je prvotno predstavljala kot ena od celic organizacije Earth Liberation Front (ELF), kar so potrevali tudi simboli ELF, ki so jih puščali na kraju kaznivih dejanj, vendar so pripadniki sčasoma ustvarili močno identiteto »Družine« in so izvajali akcije povsem samostojno in neodvisno od ELF, nikoli pa se niso povsem ločili od ideologije in ciljev ELF (Deshpande in Howard, 2012).

4.2.1 Sestava in organiziranost »Družine«

Organi pregona so v sklopu preiskave identificirali 18 oseb, povezanih z »Družino«, vendar je število članov znotraj »Družine« variiralo tako, da je pri posameznem kaznivem dejanju sodelovalo različno število ljudi. Člani skupine so si bili zelo različni, imeli pa so skupne lastnosti, ki so jih tesno povezovale. Skupno jim je bilo nezadovoljstvo z družbo, neupoštevanje pravnega sistema, sodelovanje na različnih protestih in zborih ter začetna predanost eden drugemu in skupnemu cilju varovanja narave (Department of Justice U. S., 2007).

Začetniki in idejni vodje »Družine« so bili Kevin Tubbs, William Rodgers in Stanislas Gregory Meyerhoff, ki so rekrutirali ostale člane in jih tudi usmerjali ter

izobraževali, kako storiti določeno kaznivo dejane. Pridobivanje radikalnih aktivistov jim je bilo olajšano zaradi promocije njihove ideje v imenu ELF, poleg tega pa so bili določeni člani med seboj močno povezani tudi osebno oziroma sorodstveno. Jedro skupine so predstavljali najradikalnejši aktivisti, kar je imelo za posledico evolucijo novih radikalnih aktivistov, saj so sčasoma pri kaznivih dejanjih začeli sodelovati tudi tisti pripadniki, ki se »Družini« v osnovi niso priključili z namenom izvajanja nasilja, agresije ali kaznivih dejanj, ampak preprosto zaradi ideje varovanja okolja in živali (Deshpande in Howard, 2012).

Pripadniki »Družine« so zelo dobro poskrbeli tudi za varnost in anonimnost ter izvajali vse potrebne preventivne ukrepe, da so se izognili razkritju s strani preiskovalnih organov. Natančno so načrtovali vsako izvedeno akcijo. Med pripravami in dejanji so nosili rokavice, maske ter zaščitne obleke. Zažigalne naprave so pripravljali v tako imenovanih »čistih sobah«, tako da na napravah niso puščali sledi. Vse dokaze so sprotno in temeljito uničili. Člani so izdelovali in uporabljali ponarejene dokumente ter veliko potovali med zveznimi državami, s čimer so se spretno izogibali preiskovalcem. Za medsebojno komunikacijo pa so uporabljali vzdevke, različne kode in številke ter ohranjali zapleteno varnostno mrežo medsebojnih odnosov in aktivnosti (Department of Justice U. S., 2007).

Člani so se med seboj sestajali na tako imenovanih »knjižnih klubih«, na katerih so si izmenjavali podatke ter posredovali informacije, ki so jih potrebovali za izvedbo kaznivih dejanj. Poleg izmenjave podatkov so na »knjižnih klubih« izvajali tudi določena usposabljanja, kot so neopazno opazovanje tarče, vlamljanje ključavnic, šifrirano komuniciranje, izdelava časovnih naprav za vžig zažigalnih sredstev in podobno (Department of Justice U. S., 2007). Preko »knjižnih klubov« so idejni vodje nove člane učili tudi o taktikah uporabe improviziranih eksplozivnih naprav, o različnih načinih netenja požarov ter o različnih vrstah sabotaž. Z omenjenimi taktikami so imeli namen uničiti ali poškodovati gospodarsko ali vladno lastnino. Po pričevanju nekaterih obdolženih pripadnikov »Družine« pa naj bi Rodgers in Meyerhoff načrtovala tudi radikalnejša dejanja, kot so uboji določenih vodilnih oseb gospodarskih podjetij, ki so bila tarča »Družine, vendar do izvršitve teh dejanj nikoli ni prišlo. Taktike skupine so temeljile na nizki tehnološki stopnji, za katere ni bilo potrebnega posebnega tehničnega znanja in za katere so bila sredstva in material lahko dostopna ter poceni, še vedno pa so z njimi naredili dovolj veliko in odmevno dejanje oziroma škodo. To je zmanjšalo logistiko in stroške ter olajšalo učenje novih članov in omogočalo »Družini«, da je dosegla veliko učinkovitost in kontinuiran izobraževalni cikel novih članov (Deshpande in Howard, 2012). Tajnost »knjižnih klubov« so člani »Družine« ohranjali tako, da so se sestajali na različnih krajih v več zveznih državah. Za sklic sestanka in komuniciranje so uporabljali skupne naslove spletnih elektronskih pošt, na katerih so napisali osnutek sporočila, ki je bil šifriran in nikoli poslan. Sporočilo je bilo običajno na spletu teden dni in vsak član je imel dostop do predala elektronske pošte, kjer je sporočilo lahko prebral. Vsi organizirani in izvedeni varnostni ukrepi ter anonimnost in molčečnost, ki so jih člani »Družine« izvajali, so pripomogli k visoki uspešnosti izvedenih kaznivih dejanj ter k dolgotrajni nerazkritosti s strani preiskovalcev (Department of Justice U. S., 2007).

Za »Družino« je bila ključna tudi medijska kampanja, s katero so prevzemali odgovornost in pojasnjevali svoje napade. Preko medijev so si širili krog privržencev, znotraj kroga radikalnih okoljevarstvenih gibanj pa so bili deležni velikih odobranj. Medijske pisarne Animal Liberation Front in Earth Liberation Front so bile posrednik pri medijski kampanji, saj so tako aktivisti »Družine« ostali anonimni za medije, populacijo in ne nazadnje tudi za preiskovalce. Ravno sporočila o aktivnostih »Družine« pa so na koncu privedla do spora znotraj skupine, saj naj bi bil v enem od sporočil razkrit eden od aktivistov. Nesoglasja zaradi posredovanja vsebine sporočil medijem in posledično preiskovalcem so v »Družini« povzročila nekohezivnost in posledično površnost pri izvajanju varnostnih ukrepov (Deshpande in Howard, 2012).

4.2.2 Operacija Backfire

Med decembrom 1995 in oktobrom 2001 so aktivisti »Družine« povzročili vsaj dvajset požarov v petih zveznih državah ter porušili visokonapetostni električni daljnovodni stolp. S storjenimi dejanji so povzročili za več kot 40 milijonov dolarjev materialne škode. Preiskovalni organi iz posameznih zveznih držav so na začetku preiskave vsako od omenjenih kaznivih dejanj obravnavali posamezno, zbirali so forenzične dokaze, a si jih niso izmenjevali. Niti protiteroristična taktična enota FBI, ki je na zvezni ravni preiskovala storjena dejanja in jih je uspela na podlagi taktik, tehnik in postopkov, ki so jih storilci izvedli, grobo povezovati, ni imela mehanizma, ki bi omogočal posredovanje in izmenjavo informacij z lokalnimi preiskovalnimi organi (Deshpande in Howard, 2012).

Rezultat nepovezanih preiskav in neizmenjavanja informacij je bilo tavanje preiskovalcev v temi, da niso uspeli odkriti osumljencev, niti ni bila podana nobena obtožnica. Po petih letih neuspešnih preiskav se je leta 2000 zgodil preobrat. Preobrat je storil pomočnik državnega tožilca v Oregonu Kirk A. Engdall, ki je lokalnim in zveznim preiskovalcem predstavil skupne točke dejanj, poudaril pomembnost izmenjave podatkov ter skupne preiskave. Tako se je začela skupna preiskava, ki so jo poimenovali »Operacija Backfire«. Združitev ločenih preiskav in uporaba orodij, kot so SNA, analiza povezav, GIS in drugo, je preiskovalcem omogočila izrabiti vsa sredstva, s katerimi so potrdili ali ovrgli domnevne povezave med osebami in dogodki, združili forenzične dokaze ter bolje razumeli celotno eko teroristično mrežo, s katero so se soočali (Deshpande in Howard, 2012).

Rezultati dolgotrajne raziskave so se pokazali šele po tem, ko je preiskovalcem uspelo odkriti enega od storilcev, ki je dobro poznal organiziranost in delo »Družine«, kjer je tudi sam sodeloval pri mnogih nelegalnih aktivnostih, in za katerega so, glede na njegovo preteklost in osebnost, ocenili, da bi ga lahko prepričali v sodelovanje. Preiskovalci so na svojo stran pridobili radikalnega aktivista Jacoba J. Fergusona, ki je v izjavi podal podrobne podatke o storilcih, dejanjih, lokacijah ter taktikah (Department of Justice U. S., 2007). Preiskovalci so Fergusonovo vpletenost odkrili leta 2003, ko je »Družina« že prenehala izvajati svoje aktivnosti in se člani niso več sestajali. Ferguson je bil, v zameno za milejšo kazen, pripravljen sodelovati v preiskavi in se je v naslednjih dveh letih ozvočen sestajal s sosterilci ter snemal njihove obremenilne pogovore, ki so potrjevali Fergusonovo pričanje (Deshpande in Howard, 2012). Posnetki, ki so jih preiskovalci pridobili s

pomočjo Fergusona, so bremenili Kevina Tubbsa, Stanislasa Meyerhoffa, Kendalla Tankersleya, Williama C. Rodgersa, Daniela McGowana, Jonathana Paula, Darrena Thurstona in Chelsei Gerlach. Na podlagi močnih dokazov so preiskovalci leta 2005 izvedli prve aretacije, ki pa so pripeljale do novih priznanj in prič, ki so bile pripravljene pričati, ter posledično do novih dodatnih aretacij vseh vpletenih (Department of Justice U. S., 2007).

Organiziranost preiskovalcev v Operaciji Backfire je bila ključna za uspeh. Koordinacijskih sestankov so se udeleževali predstavniki državnega tožilstva, FBI, zveznega urada za alkohol, tobak in orožje, državnega gozdnega urada in lokalnih policij. Pod vodstvom Engdalla so si izmenjavali podatke ter se dogovarjali, katera služba, urad ali agencija bo izvedla katere postopke, kako in kdaj jih bo izvedla, kdo bo sodeloval ter kdo bo nosilec posamezne aktivnosti. Zaradi dobre organiziranosti in skupnega cilja razkritja vseh udeležencev v eko terorističnih dejanjih so vsi vpleteni delovali sinhronizirano in rezultat akcije je bil na koncu zelo uspešen (Deshpande in Howard, 2012).

5 EMPIRIČNI DEL

V empiričnem delu prispevka so bili glede na obdelano tematiko izvedeni intervjuji z različnimi strokovnjaki s področja terorizma, ekološke kriminalitete in kriminologije. Z namenom ugotoviti, kaj menijo slovenski strokovnjaki o pojmu eko terorizem ter o omenjeni problematiki, smo intervjuvancem zastavili sledeča vprašanja:

1. Kakšna je teroristična ogroženost v Republiki Sloveniji?
2. Kaj dojemate pod pojmom eko terorizem?
3. Osebne izkušnje oziroma poznavanje primerov terorizma/eko terorizma?
4. Kakšni so problemi pri preiskovanju terorizma/eko terorizma?
5. Predlogi za izboljšavo preventive in preiskovanja?

Ker je pojem eko terorizem še precej nejasen, smo želeli s prvim vprašanjem odpreti pogovor o terorizmu in nato v drugem vprašanju pričeti s specifično tematiko. Drugo vprašanje je bilo ključno za analizo, saj so intervjuvanci podali svoje videnje na obravnavano tematiko, s pridobljenimi ugotovitvami pa smo nato skušali potrditi ali ovreči podatke iz strokovne literature. Zadnja tri vprašanja zaradi različnih izkušenj in kompetentnosti intervjuvancev niso bila ključna za analizo. Vendar smo z njimi poskušali pridobiti dodatna mnenja, ki smo jih nato povezali in primerjali s tujo strokovno literaturo. Intervju je bil zastavljen polstrukturirano, kar pomeni, da je sogovornik odgovoril na zastavljeno vprašanje ter povedal svoje mnenje, nato pa smo s podvprašanji in z določenimi pojasnitvami nadaljevali pogovor.

V raziskavi vzorec predstavlja 5 intervjujev, ki so bili izvedeni februarja 2013 z vsakim intervjuvancem samostojno. Intervjuji so bili opravljeni s strokovnjakinjo za sredstva za množično uničevanje iz akademskih krogov, z dvema strokovnjakoma iz nevladnega področja iz akademskih krogov ter iz okoljevarstvene organizacije (skupina 1) ter z dvema predstavnikoma državnih preiskovalnih organov, ki predstavljata pogled preiskovalca na obravnavano tematiko (skupina 2). Dolži-

na intervjuja je bila približno 60 minut. Vsi intervjuvanci imajo večletne izkušnje na področjih ekologije, ekološke kriminalitete ali terorizma. Demografskih podatkov o starosti in spolu zaradi obljube intervjuvancem o anonimnosti raziskave ne navajamo.

Analiza intervjujev je pokazala, da sta ključni vprašanji, pri katerih smo se v pogovorih tudi najdlje zadržali, prvo in drugo. Odgovori na obe vprašanji nam kažejo kompleksnost in zapletenost določanja teroristične ogroženosti ter določanje pomena pojmu eko terorizem.

Pri prvem, »Kakšna je teroristična ogroženost v Republiki Sloveniji?«, smo dobili osnovni vpogled o prisotnosti grožnje terorizma v RS. Nanj je vseh pet intervjuvancev v prvi fazi odgovorilo enako, da Slovenija načeloma ni ogrožena oziroma da ocene kažejo, da je ta ogroženost zelo nizka. Vsi pa ob tem tudi poudarijo, da nizke ocene ne smemo podcenjevati, saj se vsak dan lahko zgodi kakšen napad, ki ga morda sploh ne pričakujemo.

Odgovori pri prvem vprašanju se razlikujejo v tem, da intervjuvana preiskovalca podata možne grožnje, ki po njunem mnenju predstavljajo najverjetnejšo nevarnost v RS. Eden od njiju kot največji grožnji vidi tranzit možnih teroristov skozi našo državo ter delovanje teroristov »samotarjev«, drugi pa nevarnost vidi v terorističnem napadu na neko tujo tarčo na našem ozemlju.

Intervjuvanka, strokovnjakinja za sredstva za množično uničevanje, pri tem vprašanju poudari, da je ogroženost relativna ocena, ki jo je zapleteno in zahtevno dejansko določiti. Opozori tudi na problem, ki ga vidi v nacionalnem varnostnem sistemu. Po njenem mnenju je enačenje verjetnosti z nejasnostmi groženj v sistemu nacionalne varnosti RS ključna pomanjkljivost sicer etabrirane in znanstveno precejšene Resolucije o strategiji nacionalne varnosti RS. K temu se relativno »nevarno« kombinira splošno sprejet koncept: »Saj se nam ne more zgoditi nič takšnega, se ne bo zgodilo« namesto: »Ne sme se nam zgoditi nič takšnega, se ne sme zgoditi.« Iz odgovora je razvidno, da oseba problem terorizma vidi kot kompleksen problem, ki bi ga bilo treba obravnavati široko in večstransko ter rezultate take obravnave potem upoštevati pri pisanju dokumentov, kot je Resolucija o strategiji nacionalne varnosti RS.

Analiza prvega vprašanja nam pokaže, da dejanska ogroženost, kot kažejo tudi uradne ocene, v RS res ni velika, vendar pa vedno obstajajo možnosti, ki jih še posebej določita preiskovalca, da do nekega terorističnega dejanja dejansko pride.

Drugo vprašanje, »Kaj dojemate pod pojmom eko terorizem?«, se dotika konkretne obravnavane tematike eko terorizma. Intervjuvancem smo najprej prepustili, da so prosto podali svoje mnenje in ideje o eko terorizmu. V nadaljevanju smo jim podali tri delitve definicij eko terorizma, ki jih omenjamo v članku, ter nadaljevali pogovor z intervjuvanci na podlagi teh delitev. Odgovori so si bili bolj različni, nihče od intervjuvancev ni menil, da je izraz eko terorizem povsem primeren za dejanja radikalnih okoljevarstvenikov, se pa nekateri strinjajo, da njihova dejanja pogojno lahko predstavljajo neko vrsto teroriziranja. Štirje intervjuvanci se strinjajo, da je izraz eko terorizem primeren za izrabo okolja za teroriziranje. Strokovnjakinja za ekološko kriminaliteto ter eden od preiskovalcev menita, da izraz eko terorizem za radikalne okoljevarstvenike ni primeren in njihova dejanja ne bi umestila vanj. Ista intervjuvanca se strinjata, da dejanja radikalnih okoljevarstvenikov ne ustre-

zajo kriterijem klasične definicije terorizma ter da gre za klasična kazniva dejanja kot so požig, vandalizem, fizični napad na osebo in podobno. Enačenje omenjenih dejanj s terorizmom in obravnavanje le-teh s strožjo protiteroristično zakonodajo se jima zdi pretirano. Strokovnjakinja za ekološko kriminaliteto meni, da ekološka kriminaliteta ni eko terorizem, ker je le-ta jasno definirana, medtem ko preiskovalec v določenem segmentu ekološko kriminaliteto vidi kot teroriziranje okolja in definira eko terorizem kot dejanja, ki povzročajo neko vrsto škode na okolju.

Okoljevarstvenik meni, da je eko terorizem pojem, ki je plod vlad in velikih korporacij, s katerim skušajo očrniti okoljevarstvenike, ki jim s svojimi dejanji nemalokrat preprečijo velike zasluge na račun okolja. Drugi preiskovalec pa dejanja radikalnih okoljevarstvenikov, čeprav jih razume, pogojno vidi kot teroriziranje oziroma neka teroristična dejanja. Strokovnjakinja za sredstva za množično uničevanje pa v odgovoru na drugo vprašanje poda znanstveni pogled na problematiko. Če pojem opazuje s primerne akademske razdalje, se ji zdi primeren, če pa ga obravnava, o njem razmišlja zadostno in potrebno celovito, pa se ji zdi premalo natančno definiran in vse prej kot zadostno in potrebno celovit, celo neprimeren, in meni, da ga ne bi mogla uporabiti za katero koli od posameznih oblik eko terorizma, ki so opredeljene v strokovni literaturi. Povedala je, da izraz eko terorizem vsebuje različne nianse terorističnega dejanja, ter da se ji še najbližje pojmu zdi ofenzivna uporaba biološkega ali kemičnega agensa, ki lahko postane ekološki problem. Po njenem mnenju pogojno tudi radikalni okoljevarstveniki izvajajo neko vrsto terorja, vendar je izraz verjetno preveč radikalen. Analiza pokaže da so si v drugem vprašanju odgovori precej različni. Medtem ko nekateri radikalnih okoljevarstvenikov nikakor ne vidijo kot eko teroriste, drugi dopuščajo pogojno možnost, da se ta izraz za njih uporabi. Ravno tako se vidijo razlike pri uporabi pojma eko terorizem za ekološko kriminaliteto. Še najbolj se intervjuvanci strinjajo v primernosti izraza za izrabo okolja ali nekih bioloških ali kemičnih snovi v namen teroriziranja. Iz analize lahko povzamemo, da je dejansko največji problem ravno v definiranju eko terorizma in nadalje tudi v razumevanju in percepciji posameznih definicij in samega pojma.

Kot bistveno ugotovitev v analizi lahko navedemo, da pojem eko terorizem lahko vsakdo vidi drugače. Definicije, napisane v strokovni literaturi, so gledane s strani vsakega posameznega intervjuvanca lahko pravilne ali pa povsem napačne. In to nam dokazuje, da je definiranje eko terorizma, podobno kot definiranje terorizma, zelo zahtevno, zapleteno in problematično.

6 ZAKLJUČEK

Največja težava predstavljene problematike pojma eko terorizem je v njegovem definiranju in določanju njegove vsebine. Zaradi nenatančne definiranosti je problematično tako označevanje nekoga za eko terorista kot tudi sama obravnava storilca.

Eko terorizem je dokaj nov izraz, ki so ga takoj ob pojavu kot vzdevek pričeli uporabljati tako tisti, ki so želeli stigmatizirati okoljske aktiviste in aktiviste za pravice živali, kot tudi tisti, ki so želeli stigmatizirati državno in gospodarsko

»nasilje« nad naravo in živalmi. Okoljevarstveni aktivisti so hitro izgubili besedno vojno, tako da je izraz eko terorizem postal retorično orožje proti radikalnim aktivistom in včasih tudi proti ostalim okoljevarstvenikom, pobudnikom okoljskih reform. Dejstvo je, da radikalni okoljevarstveniki s svojimi dejanji izvajajo kazniva dejanja, povzročajo veliko materialno škodo, psihično ustrahujejo določen krog ljudi, a vendar je treba poudariti, da so radikalni okoljevarstveniki s svojimi dejanji včasih pripomogli tudi k upočasnjevanju onesnaževanja in izkoriščanja okolja. Nasilna dejanja radikalnih okoljevarstvenikov nikakor niso opravičljiva in so celo obsojanja vredna, vendar pa menimo, da je njihovo označevanje za eko teroriste preradikalno in pregrebo, čeprav v nekaterih segmentih njihova dejanja vsebujejo kriterije, ki določajo teroristično dejanje.

Treba je poudariti besede enega od senatorjev ZDA, ki je dejal, da je v današnjem času lažje priti na naslovnice, če uporabiš izraz terorizem, vendar pa je včasih kriminal zgolj kriminal. Pravi, da če je potrebna slabšalna etiketa za radikalne okoljevarstvenike, naj bodo to kriminalci, vandali, saboterji, požigalci in podobno, ne pa teroristi (Smith, 2008).

Kljub temu, da so nekatera dejanja radikalnih okoljevarstvenikov nasilna in na neki način radikalni okoljevarstveniki lahko ustrahujejo in terorizirajo določen krog nedolžnih civilistov, je izraz eko terorist za njih pretiran. Izraz je nemalokrat izrabljen s strani vlad in velikih korporacij z namenom lažjega preganjanja okoljevarstvenikov in ščitenja svojih poslov ter dobičkov. Res je, da so nemalokrat dejanja »direktne akcije« kazniva in nelegalna, vendar pa okoljevarstvenike v ta dejanja privedejo neodzivnost in nereagirane vladnih institucij na neopravičeno in pretirano onesnaževanje in izkoriščanje okolja. Če pogledamo tri osnovne razvrstitve, katere naj bi predstavljal pojem eko terorizem (izraba okolja za teroriziranje, teroriziranje okolja ter radikalne okoljevarstvenike), bi izraz eko terorizem lahko uporabili v primeru definiranja izrabljanja okolja za teroriziranje. Torej za teroristični napad z nekakšnim biološkim ali kemičnim agansom, ali s povzročanjem škode na okolju in naravi z namenom doseganja političnih ali vojaških ciljev. Za teroriziranje okolja izraz eko terorizem ni najbolj primeren, saj naj bi šlo v tem primeru za ekološko kriminaliteto, ki pa je dokaj natančno opredeljena z državnimi in mednarodnimi akti in tako tudi preganjana. Pri uporabi izraza eko terorizem kot taktiki radikalnih okoljevarstvenikov je določitev primernosti bolj zapletena. Dejanja radikalnih okoljevarstvenikov sicer zajemajo določene elemente, ki jih najdemo v definicijah terorizma, vendar ne vseh in ne popolnoma. Izraz zato ni povsem primeren in je za kazniva dejanja storjena s strani radikalnih okoljevarstvenikov pregrob.

Pojem ekološki terorizem je zelo kompleksen ter povzroča burne razprave o njegovi uporabi in pomenu. V prispevku smo predstavili le del problema, saj je globlji problem v miselnosti ljudi in čezmernem onesnaževanju okolja ter izkoriščanju narave in živali. Jasno je, da bi ljudje brez onesnaževanja in izkoriščanja narave danes težko preživeli, vendar pa bi bilo treba biti pri tem zmernejši, predvsem pa bi morale države in velike korporacije manj gledati na velike dobičke in bolj na okolje ter okoljsko politiko in pri tem upoštevati tudi mnenje ter predloge ljudi, predvsem okoljevarstvenikov.

LITERATURA

- Animal enterprise protection act of 1992. (1992). *Public Law*, 102–346. Pridobljeno na <http://www.nal.usda.gov/awic/legislat/pl102346.htm>
- Animal enterprise terrorism act. (2006). S. 3880. Pridobljeno na <http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/BILLS-109s3880enr/pdf/BILLS-109s3880enr.pdf>
- Antiterrorism and effective death penalty act of 1996. (1996). *Public Law*, 104–132. Pridobljeno na <http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/PLAW-104publ132/pdf/PLAW-104publ132.pdf>
- Berkowicz, M. S. (2011). Eco-terrorism/Enviro-terrorism: Background, prospects, countermeasures. V H. Alpas, S. M. Berkowicz in I. Ermakova (ur.), *Environmental security and ecoterrorism* (str. 15–29). Dordrecht: Springer.
- Best, S. in Nocella, J. A. (2005). *Behind the mask: Uncovering the animal liberation front*. Pridobljeno na http://www.pmpress.org/content/fmd/files/Behind_The_Mask.pdf
- Bjelopera, P. J. (2012). *The domestic terrorist threat: Background and issues for Congress*. Congressional Research Service. Pridobljeno na <http://www.fas.org/sgp/crs/terror/R42536.pdf>
- Buell, L. (2009). What is called ecoterrorism. *Gramma: Journal of Theory and Criticism*, 16, 153–166. Pridobljeno na <http://dash.harvard.edu/bitstream/handle/1/4262048/1275004626-What%20Is%20Called%20Ecoterrorism.pdf?sequence=2>
- Department of Justice U. S. (2007). *Government's sentencing memorandum*. Pridobljeno na http://www.targetofopportunity.com/government_sentencing_memo.pdf
- Deshpande, N. in Howard, E. (2012). *Countering eco-terrorism in the United States: The case of 'Operation Backfire'*. College Park: National Consortium for the Study of Terrorism and Responses to Terrorism. Pridobljeno na http://www.start.umd.edu/start/publications/Countermeasures_OperationBackfire.pdf
- Federal Bureau of Investigation. (2003). *Terrorism 2002–2005*. Pridobljeno na <http://www.fbi.gov/stats-services/publications/terrorism-2002-2005>
- Helios Global. (2008). *Ecoterrorism: Environmental and animal-rights militants in the United States*. Pridobljeno na <http://www.exposeanimalrights.com/images/dhs-ecoterrorism-in-us-20081.pdf>
- Hoek, A. (2010). Sea Shepherd Conservation Society v. Japanese Whalers, the Showdown: Who is the real villain? *Journal of Animal Law and Policy*, 3, 159–193. Pridobljeno na <https://journals.law.stanford.edu/sites/default/files/print/issues/hoek.pdf>
- The Inkerman Group. (2007). The war on 'eco-terror': An analysis of the use of anti-terrorism legislation on activist movements in the UK & US. *The Inkerman monitor*, 3. Pridobljeno na http://www.google.si/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CCgQFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.greenisthenewred.com%2Fblog%2Fwp-content%2Fimages%2Finkerman_report_ecoterror.pdf&ei=Y0ILU7DZPKTQygPzzYLgDQ&usg=AFQjCNGHUwDhvvs-J3thkGNxZsNbltWDkw&bvm=bv.61725948,d.bGQ&cad=rja
- Keller, R. D. (2008). Earth First! V *Encyclopedia of environmental ethics and philosophy* (2nd ed., str. 221–223). Pridobljeno na http://davidkeller.us/publications/Keller-Earth_First%20EEEP.pdf

- Kharlamova, G. (2011). Ecoterrorism: An ecological-economic convergence. V H. Alpas, S. M. Berkowicz in I. Ermakova (ur.), *Environmental security and ecoterrorism* (str. 31–37). Dordrecht: Springer.
- Kostreba, L. (1999). Oil spill remediation efforts in the Middle East. *Restoration and Reclamation Review*, 4(3), 1–5. Pridobljeno na <http://conservancy.umn.edu/bitstream/59292/1/4.3.Kostreba.pdf>
- Law against tree spiking. (1988). *H. R., 5210*. Pridobljeno na <https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/Digitization/143053NCJRS.pdf>
- Liddick, D. (2006). *Eco-terrorism: Radical environmental and animal liberation movements*. London: Praeger.
- Liddick, D. (2011). *Crimes against nature: Illegal industries and the global environment*. Oxford: Praeger.
- Long, D. (2004). *Ecoterrorism*. New York: Facts On File.
- Metscher, R. (2005). *Ecoterrorism in the U. S.* Pridobljeno na <http://knowyourthreat.com/resources/Ecoterrorism+in+the+US.Online.pdf>
- Omelchenko, A. (2011). Environmental lead contamination as eco-terrorism and a threat to ecosystems and public health. V H. Alpas, S. M. Berkowicz in I. Ermakova (ur.), *Environmental security and ecoterrorism* (str. 83–99). Dordrecht: Springer.
- Potter, W. (7. 4. 2009). 3 definitions of eco-terrorism. *Green is the new red*. Pridobljeno na <http://www.greenisthenewred.com/blog/eco-terrorism-definition/1671/>
- Smith, K. R. (2008). "Ecoterrorism"? A critical analysis of the vilification of radical environmental activists as terrorists. *Environmental Law*, 38(2), 537–576. Pridobljeno na http://www.supportdaniel.org/files/Ecoterrorism_critical_analysis.pdf
- The terrorism act. (2003). *Act No. 5*. Pridobljeno na <https://www.unodc.org/tldb/showDocument.do?documentUid=8877>
- Transnational Terrorism, Security & the Rule of Law. (2008). *Defining terrorism*. Pridobljeno na <http://www.transnationalterrorism.eu/tekst/publications/WP3%20Del%204.pdf>
- USA patriot act. (2001). *Public Law, 107–56*. Pridobljeno na <http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/PLAW-107publ56/pdf/PLAW-107publ56.pdf>

O avtorjih:

Mario Domjanič, mag. var. E-mail: mario.domjanic@gmail.com

Dr. Bojan Dobovšek, izredni profesor, prodekan za raziskovalno dejavnost na Fakulteti za varnostne vede Univerze v Mariboru. E-mail: bojan.dobovsek@fvv.uni-mb.si